

**ВІДГУК РЕЦЕНЗЕНТА
НА ДИСЕРТАЦІЮ Є.О. НЕСТЄРОВОЇ
ЗА ТЕМОЮ: «ПРОФЕСІЙНИЙ ЖИВОПИС В МИСТЕЦЬКИХ
ШКОЛАХ ХАРКОВА 1950-1970-Х РОКІВ: ОСОБЛИВОСТІ
ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ»,**

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
за спеціальністю 023 (Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація), галузі знань 02 (Культура і мистецтво)

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ. Актуальність теми дослідження і рівень її обґрунтування не викликає сумніву. Харківська школа живопису – явище складне, явище самобутнє. Його історія розпочинається наприкінці ХІХ сторіччя й пов'язана з мистецтвом і творчою діяльністю не одного покоління першокласних майстрів, які представляли різні течії і напрями, органічно поєднуючи новаторство і класичні традиції. Завдяки їх амбітним зусиллям вже на початку ХХ ст. Харків перетворився на один із потужних центрів художньої освіти в Україні, а в повоєнні часи і в не менш складні часи реорганізації й зміни фахової спеціалізації з образотворчої на художньо-промислову, проєктну – зберіг за собою право на відбудову й подальший розвиток мистецької освітньої системи, в тому числі, професійного живопису. У 1950-ті-1970-ті роки харківська школа живопису відстояла кращі традиції станковізму й разом з тим утворилась професійним підґрунтям для формування нової освітньої моделі, втім, справедливо наголосити, тема ця до сих пір не набула комплексного, системного вивчення й чекала на свого дослідника.

ЗВ'ЯЗОК ДИСЕРТАЦІЇ З НАУКОВИМИ ПРОГРАМАМИ, ПЛАНАМИ, ТЕМАМИ. Дослідження проведене в рамках реалізації наукової теми кафедри теорії і історії мистецтв ХДАДМ «Історико-теоретичні аспекти українського мистецтва доби постмодернізму: універсальне й специфічне (Протокол № 12 від 22.02.2022), а також заявленої раніше наукової теми «Сучасні проблеми українського мистецтвознавства в контексті європейських студій» (державний реєстраційний № 0117U001521).

СТУПІНЬ ОБГРУНТОВАНOSTІ І ДОСТОВІРНOSTІ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ. Розроблені авторкою і викладені у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають достатній рівень обґрунтування. Дисертанткою опрацьована і осмислена значна кількість фахової літератури, якісно опрацьований матеріал архівних джерел, зібрані й вивчені мистецькі твори, складені в альбом, вони унаочнили результати наукової розвідки. При дослідженні питань, які витікають із теми дисертації, у кожному конкретному випадку авторка критично осмислює здобутки науковців, висловлюючи при цьому свою думку, що засвідчує високий рівень наукової культури здобувачки.

Зроблені у дисертації висновки та рекомендації логічні і є результатом всебічного, об'єктивного аналізу досліджуваної теми, здійсненого за допомогою сучасного наукового інструментарію. У процесі дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні прийоми і методи пізнання. Їх використання дозволило дисертантці всебічно науково обґрунтувати теоретичні, методологічні та практичні аспекти формування й розвитку професійного живопису в мистецьких школах Харкова 1950-х-1970-х років.

СТРУКТУРА І ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ. ВІДПОВІДНІСТЬ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ВСТАНОВЛЕНИМ ВИМОГАМ. Ознайомлення зі змістом дисертації Є.О. Нестерової дає підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження є завершеною науковою працею, виконаною самостійно й відповідно до встановлених вимог. Дисертація складається із вступу, трьох розділів з висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел (260 позицій) та додатків (альбому ілюстрацій з 178 творів). Загальний обсяг роботи – складає 241 сторінку; основний текст – 142 сторінки. Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувачка кафедри станкового живопису ХДАДМ Марія Миколаївна Ковальова.

В першому розділі дисертації викладено результати опрацювання й осмислення фахової літератури, дотичної до теми дослідження. У пошукове

поле здобувачки потрапили загальні праці з історії українського мистецтва 1950-1980-х років; наукові розвідки, що розв'язують питання творчої і педагогічної діяльності митців, які так чи інакше впливали на розвиток харківської художньої школи; теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних науковців щодо методики викладання художніх дисциплін означеного часу. Джерельну базу дослідження склали рідкісні друковані і рукописні матеріали з архівних фондів Харківського відділення НСХУ, ХДАДМ, а також живописні навчальні й дипломні твори студентів ХХІІ і ХХУ 1950-1970-х років. Ґрунтовне вивчення фахової літератури та джерельної бази сприяло складанню авторського бачення рішення маловивченої на сьогодні проблеми.

У другому розділі дисертації розкрито стан й характер розвитку мистецької освіти Харкова 1950-х-1970-х років. Авторкою наголошено на визначній ролі художників й педагогів С. Бесєдіна та М. Шапошникова у відновленні викладання професійного живопису в закладах художньої освіти Харкова, зокрема, в ХХІ, повоєнного часу, часу реорганізації інституту напочатку 1960-х років в ХХІІ і його діяльності в наступні десятиріччя. Збереження навчальних програм з рисунку і живопису, що супроводжувалось відкриттям лабораторії кольорознавства (1968), спеціальної майстерні монументально-декоративного живопису (1967), а також віддана праця талановитих харківських митців (В. Є. Єгорова, В. Єрмилова, Б. Колесника, Б. Косарева, В. Побєдіна, В. Селезнєва, П. Супоніна, О. Хмельницького ін.) забезпечило належний рівень живописної підготовки на нових – дизайнерських – спеціальностях Харківського художньо-промислового інституту (інтер'єр та обладнання, промисловий дизайн, промислова графіка та упаковка) й, за висновком Є. Нестерової, сприяло не тільки збереженню традицій харківської художньої (в тому числі живописної) школи, але й вихованню універсального майстра, який органічно реалізувався як в проєктній культурі, так і в станкових формах образотворчого мистецтва.

Третій розділ дисертації присвячений особливостям жанрової структури в методиці викладання академічного живопису в мистецьких

школах Харкова 1950-х-1970-х років, яка і обумовила змістовне навантаження підрозділів (натюрморт, портрет, робота на пленері). На основі опрацювання значного корпусу студентських творів означеного часу, збережених в архівному фонді ХДАДМ та методичному фонді ХХУ, й введених вперше до наукового обігу, авторкою розкрита етапність й послідовне ускладнення колористичних, композиційних і пластичних завдань. Наголошено на визначній ролі у викладанні академічного живопису Л. Чернова, Є. Світличного, В. Ненадо і особливо Б. Косарева з його авангардистським минулим, схильністю до експерименту, творчою винахідливістю в постановці академічних завдань. Художнику належить створення школи темперного живопису. Авторкою відзначено, що особливе місце в творчій спадщині харківського студентства 1950-х-1970-х років займав пейзаж й робота на пленері під час літніх практик під керівництвом Б. Косарева і С. Беседіна. Пейзажні твори розглянуті дисертанткою як відхід від регламентованого соцреалізму до засвоєння пластичних відкриттів модерного (імпресіоністичного) живопису.

ДОТРИМАННЯ НОРМ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ. За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушень академічної доброчесності. Дисертантка дотримувалась академічної доброчесності та норм законодавства про авторське право, порушень яких, як і академічного плагіату, не виявлено. Вибіркова перевірка підтвердила наявні посилання на відповідні джерела, зазначені у списку використаних джерел.

НАУКОВА НОВИЗНА ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ. Наукова новизна отриманих результатів зумовлена ступенем вивчення проблеми і глибиною осмисленням нового фактологічного матеріалу. Отже, найбільш вагомими науковими результатами, що розкривають, як на нашу думку, особистий внесок дисертантки, варто вважати наступні: розширено та конкретизовано уявлення про стан та вектори розвитку професійного живопису в мистецьких школах Харкова 1950-х – 1970-х років; введено до наукового обігу значний корпус невідомих раніше творчих робіт студентів

XXIII, XXV означеного часу (більшість з них атрибутовані, вперше здійснена їх систематизація за жанрами, типами, техніками, визначені художньо-образній, стильові особливості), що унаочнюють (реконструюють) методологію, етапи і напрями викладання живопису, характер і глибину засвоєння навчального досвіду; виокремлено коло непересічних мистецьких особистостей, які впливали на творчій й викладацький процеси, пов'язанні із засвоєнням професійного живопису в мистецьких школах міста, конкретизовано їх мистецькі й педагогічні здобутки.

ПОВНОТА ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНИХ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ ДИСЕРТАЦІЇ В ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЯХ. Основні результати дослідження викладені у 13-ти наукових публікаціях: три з них – у фахових наукових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз (в тому числі дві у співавторстві, одна – одноосібно), дві – в зарубіжних наукових виданнях, 8 – наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (в тому числі 6 – на міжнародних наукових конференціях). Наукові публікації відповідають вимогам п. 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ОДЕРЖАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ. Ознайомлення з науковими результатами дослідження дає підстави наголосити, що основні положення роботи можуть постати теоретико-практичною базою при підготовці здобувачів в закладах художньої освіти України, використані при розробці навчально-методичних матеріалів (курсів «Станковий живопис», «Кольорознавство» й ін.). Окрім того, матеріали дисертації можуть бути використані при написанні монографій, енциклопедичних статей тощо.

ДИСКУСІЙНІ МОМЕНТИ, ЗАУВАЖЕННЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОБОТИ. У цілому, позитивно оцінюючи теоретичний й практичний доробок

дисертаційного дослідження, вважаємо навести наступні зауваження, дискусійні моменти та рекомендації:

1. На тлі ґрунтовного викладу дослідницького матеріалу щодо стану, характеру, особливостей професійного навчального живопису в Харківському художньому інституті – Харківському художньо-промисловому інституті «загубилися» напрацьовані здобувачкою результати дослідження стану викладання живопису в міському художньому училищі. Чи не було б доцільним виокремити їх в підрозділ?

2. На нашу думку, дискусійним є визначення мети дослідження. Вважаємо, коректним було б залишити наступне: «виявлення особливостей формування та розвитку професійного навчального живопису в харківських мистецьких закладах» 1950-х-1970-х років. Отже, «аналіз образно-пластичної мови збережених живописних пам'яток 1950 – 1970-х рр.», які є невідомими і чекали на введення до наукового обігу, вважаємо за особистий вагомий внесок здобувачки в історію харківської школи живопису.

3. На жаль, в роботі зустрічаються описки (С. 43: «бойвукіст І. Падалка»; С. 51: «З кінця 1950-х років почали поширилися чутки»; С. 53: «З бесіди з Л. Соколюк у січні 1920 р.» тощо) та технічні похибки (С. 43: «1944року»; С. 46: посилання [немцова наш р. с. 230]).

Втім, наголошуємо, що зазначені вище зауваження не завадили загальному позитивному сприйняттю представленого наукового дослідження і несуть характер рекомендацій.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА ОЦІНКА ДИСЕРТАЦІЇ. Представлене на рецензію дисертаційне дослідження «Професійний живопис в мистецьких школах Харкова 1950 – 1970-х років: особливості формування та розвитку» є завершеною, самостійною роботою на правах рукопису, що виконане на належному теоретичному рівні. За актуальністю, ступенем новизни, науковим рівнем і практичною значущістю, а також змістом та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». Її

структура та обсяг відповідають вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 29 Постанови Кабінету Міністрів України № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23.03.2016 р. зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 року, а також «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 року. Відтак, його авторка, Євгенія Олександрівна Нестерова, заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

Рецензент:

кандидатка мистецтвознавства,
доцентка, зав. кафедри
теорії і історії мистецтв ХДАДМ

Валентина ЧЕЧИК